

**ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ
У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ****FORMATION OF INTERNATIONAL LEGAL MODEL OF REGULATION
IN ARTIFICIAL INTELLIGENCE FIELD**

Тицька Я.О., д.ю.н.,
декан факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет

У статті авторка обґрунтовано доводить, що суттєві та досі не вирішені аспекти міжнародно-правової договірної практики стосуються категорії штучного інтелекту, що відповідні вектори нормотворчості досі не отримали загально визнаного формату та системного, стратегічного й програмного виміру, які би ефективно сприяли комплексному вирішенню проблематиці всебічного відображення феномену та викликів штучного інтелекту у вимірі сучасного міжнародного права.

Авторкою було доведено, що невідворотна та системна еволюція усього комплексу галузей та інститутів сучасного міжнародного права вбачається сталим процесом, який втілюється у нормативній реальності та у доктринальному пошуку та охоплює усі надскладні виклики сьогодення. При цьому окремі надважливі для наступного удосконалення правової реальності універсальні юридичні феномени сучасності часто мають міжінституційний та водночас максимально своєрідний характер, що стосується й штучного інтелекту.

Очевидно, констатується у статті, що бурхливий розвиток нормативного забезпечення діяльності людини суспільства та держави у сфері штучного інтелекту максимально загострив актуальність відповідного питання для наукової доктрини. Схвалення у 2024 році в Вільнюсі Рамкової Конвенції Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права загострило потребу окреслення міжнародно-правового виміру регулювання процесів у сфері штучного інтелекту та визначення специфіки глобального, європейського та двостороннього підходів у цій сфері.

Метою статті є визначення специфіки формування міжнародно-правової моделі договірної регулювання у сфері штучного інтелекту, для реалізації чого вирішені такі наукові завдання, як системний аналіз ключового договору у сфері штучного інтелекту, а саме Рамкової Конвенції Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права, релевантних процесів формування та набуття чинності цієї угоди, порівняння принципів та інститутів, запропонованих цим договором та відстеження динаміки відповідних подальших наднаціональних алгоритмів.

У статті доведено, що згадана конвенція стала вагомим міжнародно-правовим кроком у подальше договірне регулювання процесів у сфері штучного інтелекту. Закладені у цьому договорі вимоги ґрунтуються на попередньому доробку Ради Європи, ЮНЕСКО та ОБСЄ останніх років; відсутність глобального договірної інструменту у сфері штучного інтелекту робить цю конвенцію, особливо за рахунок потенційно широкого кола учасників, перспективним актом універсального характеру у відповідній сфері.

Авторка наголошує, що відповідні прогнози можуть здійснитися за умов ратифікації цієї Конвенції значною кількістю держав, що не спостерігалось протягом першого року після схвалення цього договору.

Ключові слова: міжнародне право, Рада Європи, права людини, штучний інтелект, юридична діяльність, юридичні технології.

In the article, the author substantiates that significant and still unresolved aspects of international legal treaty practice relate to the category of artificial intelligence, that the corresponding vectors of norm-setting have not yet received a generally recognized format and systemic, strategic and programmatic dimensions that would effectively contribute to a comprehensive solution to the problem of comprehensively reflecting the phenomenon and challenges of artificial intelligence in the dimension of modern international law.

The author has proven that the inevitable and systemic evolution of the entire complex of branches and institutions of modern international law is seen as a constant process, which is embodied in normative reality and in doctrinal search and covers all the extremely complex challenges of today. At the same time, some universal legal phenomena of modernity are extremely important for the further improvement of legal reality, they often have an inter-institutional and at the same time maximally original character, which also applies to artificial intelligence.

Obviously, the article states that the rapid development of regulatory support for human activity, society and the state in the field of artificial intelligence has maximally exacerbated the relevance of the relevant issue for scientific doctrine. The approval in 2024 in Vilnius of the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law has exacerbated the need to outline the international legal dimension of regulating processes in the field of artificial intelligence and determine the specifics of global, European and bilateral approaches in this area.

The purpose of the article is to determine the specifics of the formation of an international legal model of contractual regulation in the field of artificial intelligence, for the implementation of which such scientific tasks as a systematic analysis of a key treaty in the field of artificial intelligence, namely the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, the relevant processes of formation and entry into force of this agreement, a comparison of the principles and institutions proposed by this treaty and tracking the dynamics of relevant subsequent supranational algorithms.

The article proves that the aforementioned convention has become a significant international legal step towards further contractual regulation of processes in the field of artificial intelligence. The requirements laid down in this treaty are based on the previous work of the Council of Europe, UNESCO and OSCE in recent years; the absence of a global contractual instrument in the field of artificial intelligence makes this convention, especially due to the potentially wide range of participants, a promising act of a universal nature in the relevant field.

The author emphasizes that the relevant predictions may come true if this Convention is ratified by a significant number of states, which was not observed during the first year after the approval of this treaty.

Key words: artificial intelligence, Council of Europe, international law, human rights, legal activity, legal technologies.

Постановка проблеми. Невідворотна та системна еволюція усього комплексу галузей та інститутів сучасного міжнародного права вбачається сталим процесом, який втілюється у нормативній реальності та у доктринальному пошуку та охоплює усі надскладні виклики сьогодення.

При цьому окремі надважливі для наступного удосконалення правової реальності універсальні юридичні феномени сучасності часто мають міжінституційний та водночас максимально своєрідний характер, що стосується й штучного інтелекту.

Бурхливий розвиток нормативного забезпечення діяльності людини суспільства та держави у сфері штучного інтелекту максимально загострив актуальність відповідного питання для наукової доктрини. Схвалення у 2024 році в Вільносі Рамкової Конвенції Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права загострило потребу окреслення міжнародно-правового виміру регулювання процесів у сфері штучного інтелекту та визначення специфіки глобального, європейського та двостороннього підходів у цій сфері.

Поточне ставлення вітчизняної правової доктрини до викликів у сфері ШІ ґрунтується насамперед на соціологічних та політологічних підходах, комплексні праці у цій сфері присвячені насамперед поточним актам законодавства та нормативно-технічним документам. За таких умов не дивним є те, що наведений вище договірний документ в Україні оприлюднений наразі тільки у неофіційному перекладі Вищою кваліфікаційною комісією суддів [6].

При цьому вірне розуміння усього комплексного феномену штучного інтелекту становить виключне значення для сукупності галузей та управлінських механізмів сучасної України, серед іншого для діяльності установ освіти, наукових інституцій, органів юстиції, суду, правоохорони, пенітенціарної системи та адвокатури тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При цьому останнім часом вимірі штучного інтелекту оцінювалися українською юридичною наукою у контексті теорії прав людини, та лише їх окремі елементи згадувалися у працях вітчизняних юристів-міжнародників, таких як К.В. Громошенко, С.В. Ківалов, А.М. Чвалюк, тощо. Водночас ці та інші науковці ще відобразили у власних дослідженнях становлення сучасних стандартів штучного інтелекту на договірному рівні, зокрема й втілену у нормотворчу діяльність структур та органів Ради Європи.

За таких обставин *мета* цієї наукової статті полягає у визначенні специфіки формування міжнародно-правової моделі договірної регулювання у сфері штучного інтелекту, для реалізації чого варто використати структурний, системний, формально-правовий, історичний та ґносеологічний наукові методи.

Відповідні підходи мають сприяти вирішенню науково достовірної реалізації таких наукових *завдань*, як системний аналіз ключового договору у сфері штучного інтелекту, а саме Рамкової Конвенції Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права, релевантних процесів формування та набуття чинності цієї угоди, порівняння принципів та інститутів, запропонованих цим договором та відстеження динаміки відповідних подальших наднаціональних алгоритмів.

Виклад основного матеріалу. Підготовка до схвалення колективного договору у сфері ШІ, а саме Рамкової Конвенції Ради Європи зі ШІ, прав людини, демократії та верховенства права (далі – Конвенція), тривала декілька років. Робота над документом була розпочата у 2019 році, коли Спеціальному комітету зі штучного інтелекту Ради Європи (САНІАІ) було доручено вивчити доцільність такого інструменту, та після виконання свого мандату, у 2022 році його замінив Комітет зі штучного інтелекту (САІ), який підготував та узгодив текст [3].

Саме в рамках роботи, координованої спочатку САНІАІ, а потім САІ, у розробці Конвенції брали участь як держави Ради Європи, так й усі держави-спостерігачі Ради (Ватикан, Канада, Мексика, США та Японія), а також Євросоюз та окремі інші держави, а саме Австрія, Аргентина, Коста-Рика, Ізраїль, Перу та Уругвай. При цьому, «відповідно до практики Ради Європи щодо залучення багатьох зацікавлених сторін», до підготовки проекту Конвенції в рамках САНІАІ та САІ було залучене «68 міжнародних представників громадянського суспільства, наукових кіл та промисловості, а також низки інших міжнародних організацій» [3].

Питання формальної участі у розробці проекту Конвенції мало не тільки політичне, але й суто юридичне значення, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 30 цього договору вона була відкрита для підписання як державами-членами Ради Європи, так й державами, що не є членами Ради Європи, але брали участь у її розробці, а також Євросоюзом [1]. Таким чином Конвенція є з одного боку закритим для участі договором, але з іншого географія її потенційних учасників та їх належність до розвинутих країн світу надає цьому договору універсального характеру, щонайменш потенційно.

Водночас, відкрита для підписання 5 вересня 2024 р. у Вільносі, Конвенція наразі має 16 підписантів (Андорра, Великобританія, Грузія, Євросоюз, Ізраїль, Ісландія, Канада, Ліхтенштейн, Молдова, Норвегія, Сан-Марино, США, Україна, Уругвай, Чорногорія, Швейцарія та Японія) та поки не отримала жодної ратифікації. При цьому, за ч. 3 ст. 30 цієї Конвенції вона має набрати чинності через три місяці після її п'ятої ратифікації, при тому, що серед учасників Конвенції має бути не менше ніж три країни Ради Європи [1]. Додамо, що Україна підписала Конвенцію у травні 2025 року в Страсбурзі під час Конференції EURODIG 2025 [5].

При цьому, як випливає з офіційної Пояснювальної доповіді до Конвенції, серед міжнародних організацій, які були залучені до підготовки проекту цього договору в рамках САНІАІ та САІ було залучене ОБСЄ, Організацію економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) та ЮНЕСКО, а від Євросоюзу у переговорах, крім Єврокомісії, брали участь представники Агентства Європейського Союзу з основних прав (FRA) та Європейського інспектора із захисту даних (EDPS). При цьому в Пояснювальній доповіді наголошується, що під час переговорів та подальшого прийняття Конвенції було враховано низку міжнародних правових та політичних документів щодо ШІ [2].

Серед зовнішніх для Ради Європи документів у відповідному переліку наводяться Рекомендація щодо ШІ, прийнята Радою ОЕСР 22 травня 2019 р. («Принципи ОЕСР щодо ШІ»), Рекомендація ЮНЕСКО щодо етики ШІ, прийнята 23 листопада 2021 р., Міжнародні керівні принципи та Міжнародний кодекс поведінки Хіросімацького процесу G7 для організацій, що розробляють передові системи ШІ від 30 жовтня 2023 р., Регламент ЄС, що встановлює гармонізовані правила щодо ШІ від 13 березня 2024 р. Також додається, що переговори про Конвенцію «були натхненні елементами таких політичних декларацій», як Декларація глав держав та урядів, зроблена в Рейк'явіку 16 травня 2023 р., Заяви лідерів G7 щодо Хіросімацького процесу ШІ від 30 жовтня та 6 грудня 2023 р. та Блетчлійська декларація країн-учасниць Саміту з безпеки ШІ від 2 листопада 2023 р. [2].

Серед попередніх документів Ради Європи, які слугували передумовами для схвалення Конвенції, Пояснювальна доповідь вказує на Декларацію Комітету міністрів про маніпулятивні можливості алгоритмічних процесів, від 13 лютого 2019 р. та на Рекомендацію цього Комітету щодо впливу алгоритмічних систем на права людини від 8 квітня 2020 р., а також на «резолуції та рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи, що вивчають можливості та ризики ШІ для прав людини, демократії та верховенства права та схвалюють набір основних етичних принципів, які слід застосовувати до систем ШІ», загалом про 13 документів, схвалених Асамблеєю у 2020 році, про необхідність демократичного управління ШІ; запобігання дискримінації, спричиненій використанням ШІ; роль ШІ в системах поліції та кримінального правосуддя; ШІ в охороні здоров'я; ШІ та ринки праці: про правові аспекти «автономних» транспортних засобів; та про інтерфейс «мозок-комп'ютер» [2].

Конвенція визначається Радою Європи, як перший в історії міжнародний юридично обов'язковий договір

у цій галузі, який доповнює чинні міжнародні стандарти щодо прав людини, демократії та верховенства права та має на меті заповнити будь-які правові прогалини, які можуть виникнути внаслідок швидкого технологічного прогресу. При цьому зазначається, що «для витримки випробування часом, Конвенція не регулює технології та є по суті технологічно нейтральною» але що при цьому «вона має на меті забезпечити, щоб діяльність протягом життєвого циклу систем ШІ повністю відповідала правам людини, демократії та верховенству права, водночас сприяючи технологічному прогресу та інноваціям» [3]. Водночас, на думку фахівців профільного українського міністерства, Конвенція «визначає принципи, яких держава має дотримуватися у формуванні законодавства та застосуванні ШІ-продуктів у публічному секторі: повага до людської гідності, прозорість, недискримінація, захист приватності, надійність і безпека» [5].

Німецький вчений Томас Вахл у цьому вимірі зазначає, що Конвенція застосовується до використання систем ШІ в державному секторі, включаючи компанії, що діють від його імені, та в приватному секторі, та що водночас зі сфери дії виключені: «питання, що стосуються національної оборони», «системи ШІ, пов'язані із захистом інтересів національної безпеки», але із забезпеченням державами загального дотримання відповідної діяльності міжнародному праву та демократичним цінностям, та «дослідницька та розробницька діяльність», за винятком випадків, коли тестування систем ШІ або може потенційно перешкоджати правам людини, демократії чи верховенству права [4].

У цілому Конвенція визначає загальні зобов'язання та спільні принципи, які її учасники зобов'язані впроваджувати стосовно систем ШІ. Сторони повинні забезпечити, наприклад, щоб діяльність у межах життєвого циклу систем ШІ відповідала зобов'язанням захищати права людини, закріпленим у чинному міжнародному праві та у їхньому внутрішньому законодавстві. Вони також повинні вжити або підтримувати заходи, що захищають цілісність, незалежність та ефективність демократичних інституцій та процесів [4]; [1].

Водночас, на думку Т. Вахла, Конвенція встановлює вимоги щодо прозорості та нагляду, адаптовані до конкретних контекстів та ризиків, включаючи ідентифікацію контенту, що генерується системами ШІ, при тому що її учасники мають «вжити заходів для виявлення, оцінки, запобігання та пом'якшення можливих ризиків, а також оцінити необхідність мораторію, заборони або інших відповідних заходів щодо використання систем ШІ, коли їхні

ризики можуть бути несумісними зі стандартами прав людини» [4]; [1].

При цьому, як констатують експерти, Конвенція встановлює параметри для доступних та ефективних засобів правового захисту у разі порушень прав людини, що виникають внаслідок діяльності протягом життєвого циклу систем ШІ. Вважається важливим, наприклад, щоб відповідний зміст інформаційних заходів відповідав контексту, був достатньо чітким та змістовним, а також, що критично важливо, забезпечував зацікавленій особі ефективну можливість використовувати відповідну інформацію для здійснення своїх прав у провадженні щодо відповідних рішень, що стосуються її прав людини. Такі процесуальні гарантії повинні включати повідомлення осіб, які взаємодіють із системами ШІ, про те, що вони взаємодіють з такими системами, а не з людиною [4].

Додамо, що у ст. 2 Конвенція надає єдине визначення, при чому не власне ШІ, а «системи ШІ», як «машинної системи, яка з явними чи неявними цілями робить висновок на основі отриманих нею вхідних даних про те, як генерувати такі результати, як прогнози, контент, рекомендації або рішення, які можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище», із застереженням, що «різні системи штучного інтелекту відрізняються рівнем автономності та адаптивності після розгортання». Багато уваги, у ст.ст. 7-13 Конвенція приділяє принципам, якими мають керуватися держави у сфері ШІ, а саме людської гідності та індивідуальної автономії, прозорості та нагляду, підзвітності та відповідальності, рівності та недискримінації, конфіденційності та захисту персональних даних, надійності та безпечним інноваціям. Відповідно до ст. 23 цієї Конвенції розв'язання спорів щодо неї надане до виключної компетенції її Конференції учасників [1].

Таким чином Конвенція стала вагомим міжнародно-правовим кроком у подальше договірне регулювання процесів у сфері штучного інтелекту. Закладені у Конвенції вимоги ґрунтуються на попередньому доробку Ради Європи, ЮНЕСКО та ОБСЄ останніх років; відсутність глобального договірного інструменту у сфері штучного інтелекту робить цю Конвенцію, особливо за рахунок потенційно широкого кола учасників, перспективним актом універсального характеру у відповідній сфері.

Водночас відповідні прогнози можуть здійснитися за умов ратифікації Конвенції значною кількістю держав, що не спостерігалося протягом першого року після схвалення цього договору. Роль Конвенції для України, та потреба трансформації вітчизняного законодавства задля можливої імплементації зазначеного документу мають стати предметом окремого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Vilnius, 5.IX.2024. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680afae3c> (дата звернення: 29.10.2025).
2. Explanatory Report to the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Vilnius, 5.IX.2024. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/1680afae67> (дата звернення: 29.10.2025).
3. The Framework Convention on Artificial Intelligence. 2025. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence> (дата звернення: 29.10.2025).
4. Wahl T. Council of Europe Convention on Artificial Intelligence. 2024. *EuCrim*. URL: <https://eucrim.eu/news/council-of-europe-convention-on-artificial-intelligence/> (дата звернення: 29.10.2025).
5. Безпечний ШІ для мільйонів українців: Україна підписала Рамкову конвенцію про штучний інтелект та права людини. *Кабінет Міністерств України*. 2025. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechnyi-shi-dlia-milioniv-ukraintsiv-ukraina-pidpysala-ramkovu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt-ta-prava-liudyny> (дата звернення: 29.10.2025).
6. Рамкова Конвенція Ради Європи зі штучного інтелекту, прав людини, демократії та верховенства права. Неофіційний переклад. 2024. *ВККСУ*. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/rye_ramkova_konvenciya_zi_shtuchnogo_intelektu_prav_lyudyny_demokratiyi_ta_verh_prava.pdf (дата звернення: 29.10.2025).